

UDC 08
LBC 94

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 250 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from from different countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: twice a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30888/2663-5712.2023-21-03

Published by:
SWorld &
D.A. Tsenov Academy of Economics
Svishtov, Bulgaria
e-mail: editor@sworldjournal.com

Copyright
© Authors, scientific texts 2023

УДК 37.091.212:005.963]:172.12

**CIVIL COMPETENCE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE
PROFESSIONAL GROWTH OF A MODERN TEACHER.
ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФАХОВОГО
ЗРОСТАННЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ.**

Savchenko S.V./ Савченко С.В.

ORCID: 0000-0002-7123-9014

Oleksenko S.V./Олексенко С. В.

ORCID: 0000-0001-7527-1778

*Institute of in-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv University,
Ukraine, Kyiv, Tychyny, 22-a,*

*Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. Формування громадянської компетентності педагогів є складовою частиною їх професійного та особистісного розвитку, важливою умовою становлення громадянського суспільства. В статті розглядаються можливості системи післядипломної освіти та освіти дорослих для досягнення вчителями високого рівня громадянської культури, готовності формувати громадянську компетентність учнівської молоді в закладах освіти. Зокрема, відзначається оновлена змістова модель курсів підвищення кваліфікації Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, в якій належне місце посідають змістові очні та дистанційні модулі, спрямовані на підвищення рівня громадянської компетентності вчителів і реалізацію компетентнісного підходу в системі післядипломної освіти, сучасні форми роботи з дорослою аудиторією, використання сучасних технік та інтерактивного навчання.

Ключові слова: фахове зростання педагога, громадянська компетентність, громадянська зрілість, громадянська культура, післядипломна освіта.

Вступ

Сучасна ситуація розвитку українського суспільства, завдання реформування освіти, підвищення ролі громадянської культури особистості визначають нові актуальні вимоги до загальної середньої, професійної освіти та післядипломної підготовки педагогів. Проблеми виховання громадян пов'язані, насамперед, з особистістю вчителя, його професійними знаннями, педагогічною майстерністю та громадянською компетентністю. Адже саме вчитель є носієм ідей громадянського суспільства, громадянських знань у школі, регулює процеси засвоєння громадянського досвіду, здійснює управління процесами соціалізації учнівської молоді.

В Україні існує чинна нормативна база громадянської освіти. Зокрема, у Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р зазначено, що метою громадянської освіти є формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за своє власне життя, за налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї, за життя територіальної громади [5]. Громадянські компетентності також виокремлені як

складові Нової української школи. А саме, відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988, до соціальної та громадянської компетентності належать усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття [4]. До того ж ці вміння мають органічно поєднуватись з потребою й здатністю діяти компетентно й професійно.

Відтак маємо визнати, що на законодавчому рівні формуванню громадянської компетентності приділяється певна формальна увага, проте часто-густо самі педагоги не завжди мають достатній рівень її сформованості, про що у своїй статті зазначає Т. Ремех [14, с. 34–41]. На час проведення дослідження у 2018 році вчителям іноді складно було визначити суть громадянської компетентності. Зокрема, визначаючи, що таке громадянська освіта (формувалось як відкрите запитання), вчителі зазначали розвиток соціальної активності особистості та її готовності жити в соціумі, залучення до життя громади, формування соціальної відповідальності, толерантності, поцінування прав і свобод людини тощо. А от громадянську освіту як засіб формування громадянської компетентності зазначив лише 1 респондент. При цьому переважна більшість опитаних учителів вважає, що громадянська освіта має імплементуватись у різні шкільні предмети й курси (56% респондентів) чи реалізовуватись у позаурочній діяльності учнів (37%). Більш суголосними респонденти були у визначенні складників громадянської освіти (закритий тип запитання), називаючи: соціальну відповідальність (93%), права людини (77%), національну ідею, державність та патріотизм (50-53%), медіаграмотність (44%) [14, с. 35].

Із огляду на викладене вище можна зазначити, що формування громадянської компетентності педагогів варто розглядати як складову їхнього подальшого професійного становлення та зростання, а положення компетентнісного підходу – як теоретичну основу їхньої громадянської освіти.

Відтак сприяння та підвищення рівня сформованості громадянської компетентності педагогічних працівників є нагальною та важливою складовою системи післядипломної освіти та освіти дорослих, оскільки сучасний фаховий педагог має володіти відповідними якостями і характеристиками, що виявляються у його громадянській культурі, громадянській зрілості та громадянській позиції як особистості.

Основна частина

Сучасна педагогічна наука має вже достатній обсяг наукових праць і досліджень, які присвячені різним аспектам означеної теми. Так сутність, умови формування громадянської компетентності особистості досліджено такими відомими науковцями, як О. Овчарук, О. Пошетун, В. Степаненко та інші дослідники.

Психологічні особливості формування особистості та умови формування

громадянськості висвітлювали у своїх працях М. Боришевський, Л. Бурлачук, О. Красовська, Т. Титаренко та інші.

Формування громадянської зрілості досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, як-от: А. Адлер, Г. Кершенштейнер, Т. Мироненко, Х. Мюнклер, В. Радула, О. Сухомлинська, Р. Хмелюк тощо.

Висвітлення різних аспектів професійного, зокрема майбутнього фахівця, становлення його як особистості через громадянську освіту та виховання, представлено в наукових працях В. Андрущенко, О. Вишневського, Н. Макогончук, М. Михайліченка, В. Оржеховської, В. Постового, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, В. Сухомлинського, І. Тисячник, Р. Хмелюк.

Проблемі формування громадянської компетентності особистості присвячено і низку наукових праць таких дослідників, як Р. Арцишевський, Т. Бакка, П. Вербицька, О. Кучер, Т. Ладиченко, А. Нікітін, В. Оржеховська, О. Охредько, О. Пометун, С. Позняк, С. Рябов, К. Чорна та інші (становлення й розвиток громадянської освіти як спеціалізованої галузі освіти щодо формування громадянської компетентності); М. Боришевський, З. Возна, Л. Корінна, Р. Мохнюк, О. Сухомлинська та інші (чільні категорії громадянської освіти); Т. Ладиченко, Ю. Олексін, О. Пометун, Т. Смагіна, Т. Ремех та інші (сутність та структура громадянської компетентності, шляхи її формування в учнів).

У сучасній літературі існують різні підходи щодо громадянської компетентності. Так дослідниця – Олена Пометун до найважливіших компонентів громадянської компетентності зараховує знанневий (знання, уявлення), діяльнісний (уміння й навички), ціннісний або мотиваційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання тощо), процесуальний, технологічно-процесуальний або особистісно-творчий (сфера самореалізації) [10, с. 66–67]. Під громадянською компетентністю як ключовою вчена розуміє здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки для розвитку демократичного суспільства [11, с. 18].

А дослідниця Валентина Шахрай, порівнюючи поняття громадянська компетентність і політична (громадянська) культура, робить висновок, що громадянська компетентність – це якісний рівень громадянської культури особистості, який виявляється в здатності та готовності індивіда до адекватної участі в суспільно-громадських процесах. Це такий рівень громадянської культури, який визначається спрямуванням до згоди, консенсусу, толерантності, прагненням не лише давати оцінку суспільним явищам, але й здійснювати потужні дії щодо їх удосконалення [17, с. 128].

Отже громадянська компетентність сучасних фахових педагогів є невід'ємною частиною їхньої загальної культури, зокрема громадянської. Значна кількість науковців також вважають, що реалізовувати компетентнісний підхід не можна окремо від громадянських цінностей. Бо такі цінності безпосередньо базуються на певних ідеалах, переконаннях, відповідних етичних позиціях, без яких неможливе становлення громадянської компетентності. Тому важливо розуміти:

1. Громадянська компетентність, на відміну від інших компетентностей, не

може формуватися без опори на громадянські цінності та не може реалізовуватися поза системою ціннісних орієнтацій.

2. Процес становлення компетентності як «доведеної готовності до діяльності» здійснюється лише в спільній діяльності тих, хто вчить і вчиться. Компетентність може реалізовуватися тільки в діяльності [9, с. 122–126].

3. Професійна компетентність педагога має інтегративну природу, бо її джерелом є різні сфери культури (духовна, етична, екологічна, громадська, соціальна, педагогічна, управлінська, правова тощо), які вимагають значного інтелектуального розвитку та включають аналітичні, комунікативні, прогностичні та інші розумові процеси.

Відтак громадянська компетентність повною мірою може виявлятися лише в реальному житті, конкретній ситуації, адже, як будь-яка інша компетентність, вона не може бути ізольованою від конкретних умов її реалізації. Також вона є певним виявом органічного поєднання та мобілізації знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на конкретні умови такої діяльності. Таким чином громадянська компетентність педагогів є базовою загальною компетентністю відповідно до затвердженого «Професійного стандарту вчителя» та складовою його професійного зростання [13].

Ще однією важливою складовою, про яку варто згадати, є громадянська зрілість. Саме вона проявляє себе як певний показник сформованості громадянської компетентності. Є достатньо широким поняттям, оскільки визначається не за віком, а поглядами, вчинками, поведінкою в суспільстві, характеризується соціальними цінностями (патріотизмом, інтернаціоналізмом, відповідальністю, обов'язком, відданістю державі) та якостями особи (цілеспрямованістю, організованістю, самостійністю, працьовитістю, наполегливістю). Іншими словами громадянська зрілість – це становище особистості в суспільстві, в системі суспільних відносин, коли вона виступає повноправним суб'єктом громадянських прав і обов'язків. Таким чином, громадянська зрілість може розглядатися як наслідок формування громадянської компетентності педагога і як обов'язкова його складова. Проте слід усвідомлювати, що громадянська зрілість не є підсумком або завершеним процесом. Для її підтримки потрібно постійне вдосконалення. Крім того, саме наявність громадянської зрілості педагога є запорукою формування громадянської компетентності учнів.

Узагальнення вище названих дефініцій дозволяє стверджувати, що громадянська компетентність сучасного педагога є складним інтегрованим утворенням структури його особистості як фахівця, може розглядатися як складова його загальної культури та професійної компетентності, є виявом його громадянської культури та зрілості.

Вочевидь стає зрозуміло, що школа стане дійсно новою лише тоді, коли до неї прийде новий сучасний вчитель, справжній свідомий громадянин. Для цього необхідно, щоб соціальна і громадянська компетентність вчителя була на найвищому рівні. Тож у освітні програми для усіх вчителів мають бути включені курси з громадянознавства, прав людини і дитини, шкільного самоврядування тощо [15, с. 106–120].

Саме тому в оновленій змістовій моделі курсів підвищення кваліфікації Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка належне місце посідають змістові очні та дистанційні модулі зазначеної тематики, а саме: «Виховання на цінностях – виховання громадянина», «Ціннісні орієнтири виховання», «Громадянська освіта». Також протягом останніх років педагоги брали активну участь у таких тренінгах: «Цінності - не знання», «Як не заблукати у трьох соснах», «Громадянська освіта: виховні можливості», «Базові цінності особистості як орієнтири формування громадянської компетентності», «Цінності – основа формування громадянина», «Виховання на цінностях як формуюча складова громадянської компетентності учнівської молоді» тощо. Основна мета таких заходів – сприяння розвитку громадянської та соціальної компетентності, науково-теоретичного і методичного рівня педагогів як вихователів. Заняття проходять відповідно до сучасних форм роботи з дорослою аудиторією, як-от: інтерактивні лекції, тренінги, майстер-класи, панельні дискусії тощо. Викладачі майстерно використовують техніки інтерактивного навчання та сучасні ІТ технології.

За результатами моніторингового дослідження педагогів, проведеного в квітні 2023 року викладачами кафедри історичної та громадянської освіти, було виявлено динаміку позитивного зростання розвитку громадянської компетентності вчителів, які пройшли підвищення кваліфікації в Інституті післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. Зокрема, 88% вчителів вважають розвиток громадянської компетентності пріоритетним для себе особливо в умовах військової агресії РФ в Україні, більшість з них зазначає, що формування громадянської компетентності учнів є також однією з головних компетентностей здобувачів освіти під час війни.

Після студіювання навчального матеріалу педагогічні працівники та інші суб'єкти, які провадять педагогічну діяльність, належним чином володіють і підвищують свій рівень громадянської компетентності та відповідно:

- ✓ намагаються дотримуватися ціннісних орієнтирів громадянського суспільства у повсякденному житті та застосовують їх у педагогічній практиці;
- ✓ намагаються діяти як відповідальні громадяни та брати участь у суспільному житті на різних рівнях;
- ✓ поважають конституційні права інших громадян;
- ✓ вміють формувати громадянські компетентності в учнівської молоді;
- ✓ настановленням і особистим прикладом утверджують повагу до держави, державної мови та державних символів, суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства;
- ✓ взаємодіють з іншими в різних соціальних ситуаціях і мають здатність критично оцінювати соціальні події та явища.

Висновок

Таким чином можна зробити висновок, що громадянська компетентність педагогів є важливим чинником розвитку українського суспільства, становленням його як громадянського, а її формування потребує

цілеспрямованих зусиль як влади (центральної та місцевої), так і системи освіти. Відтак впровадження змістових модулів, спрямованих на підвищення рівня громадянської компетентності та реалізація компетентнісного підходу в системі післядипломної освіти та освіти дорослих, сприяє досягненню основної мети – вдосконаленню особистості педагога, кваліфікованого фахівця з високим рівнем громадянської культури й готовності здійснювати громадянське виховання і громадянську освіту за місцем своєї роботи, який вільно орієнтується в професійній і соціальній галузях діяльності, здатний до ефективної результативної роботи, актуалізований до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Література:

1. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>.
2. Експертна оцінка проекту Концепції громадянської освіти та виховання в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://centromonitor.com.ua/p=1279.html>.
3. Закон України «Про освіту» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року // Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
5. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>. Дата звернення 30.10.2020.
6. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / О. А. Кучер. – К., 2014. – 252 с.
7. Нова українська школа : основи Стандарту освіти [Текст]. – Львів, 2016. – 64 с.
8. Овчарук О. В. Характеристики освіти для демократичного громадянства : європейський контекст / О. В. Овчарук / Пост методика. – 2013 (3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/1103/?refresh>.
9. Олексенко С.В. *Тренінг як форма роботи з патріотичного виховання в навчальному закладі* Колективна (три і більше авторів). Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : монографія. Київський університет імені Б.Грінченка, Київ – 2018, С.120-128.
10. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті [Текст] /О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 66–72.

11. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С.18–20.

12. Постригач Н. Структурні компоненти громадянської компетентності сучасного вчителя-європейця. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2263/1/Postrygach.pdf>

13. «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

14. Ремех Т. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи // Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 34-41. Режим доступу: lib.iitta.gov.ua/713638/1/ГК_ст_УПЖ_18.pdf.

15. Савченко С.В., Свирська Т.І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України: методологічний аспект// Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика: монографія./ Авт.кол.: Александрова О.С., Левітас Ф.Л., Салата О.О. та ін. – К.: Київ.ун-т ім. Б.Грінченка, 2018. – С.106-120.

16. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Т. М. Смагіна. – К., 2007. – 267 с.

17. Шахрай В.М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства / В.М. Шахрай // Український соціум. – № 2(25). – 2008. – С. 123–134.

References.

1. Hromadianska osvita. Navchalna prohrama intehrovanoho kursu dlia 10 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>.

2. Ekspertna otsinka proektu Kontseptsii hromadianskoi osvity ta vykhovannia v Ukraini / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://centromonitor.com.ua/_p=1279.html.

3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

4. Kontseptsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku // Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>

5. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.

6. Kucher O. A. Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv profilnykh klasiv zasobamy variatyvnykh suspilstvoznachnykh predmetiv [Tekst] : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (istoriia ta suspilstvoznachni dystsypliny)» / O. A. Kucher. – K., 2014. – 252 s.

7. Nova ukrainska shkola : osnovy Standartu osvity [Tekst]. – Lviv, 2016. – 64 s.

8. Ovcharuk O. V. Kharakterystyky osvity dlia demokratychnoho hromadianstva : yevropeyskyi kontekst / O. V. Ovcharuk / Post metodyka. –2013 (3) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym

dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/1103/?refresh.>].

9. Oleksenko S.V. Treninh yak forma roboty z patriotychnoho vykhovannia v navchalnomu zakladi Kolektyvna (try i bilshе avtoriv). Formuvannia patriotychnoi ta hromadianskoi svidomosti uchniv: teoriia i praktyka : monohrafiia. Kyivskiy universytet imeni B.Hrinchenka, Kyiv – 2018, S.120-128.

10. Pometun O. I. Dyskusiia ukrainskykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhotu v ukrainskii osviti [Tekst] /O. I. Pometun // Kompetentnisnyi pidkhit u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvithoi polityky / [Za zah. red. O. V. Ovcharuk]. – K. : K.I.S., 2004. – S. 66–72.

11. Pometun O. Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti: pohliad z pozytsii suchasnoi pedahohichnoi nauky / O. I. Pometun // Visnyk prohram shkilnykh obminiv. – 2005. – № 23. – S.18–20.

12. Postryhach N. Strukturni komponenty hromadianskoi kompetentnosti suchasnoho vchytelia-yevropeitsia. Rezhym dostupu:<http://lib.iitta.gov.ua/2263/1/Postrygach.pdf>

13. «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoi osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)». Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

14. Remekh T. Sutnist i struktura hromadianskoi kompetentnosti uchnia Novoi ukrainskoi shkoly // Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. 2018. № 2. S. 34-41. Rezhym dostupu: lib.iitta.gov.ua/713638/1/ГК_ст_ВПЖ_18.pdf.

15. Savchenko S.V., Svyrska T.I. Natsionalna ideia v stanovlenni hromadianyna-patriota Ukrainy: metodolohichni aspekt// Formuvannia patriotychnoi ta hromadianskoi svidomosti uchniv: teoriia i praktyka: monohrafiia./ Avt.kol.: Aleksandrova O.S., Levitas F.L., Salata O.O. ta in. – K.: Kyiv.un-t im. B.Hrinchenka, 2018. – S.106-120.

16. Smahina T. M. Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv u protsesi navchannia pravoznavstva [Tekst] : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia» / T. M. Smahina. – K., 2007. – 267 s.

17. Shakhrai V.M. Hromadianska kompetentnist osobystosti yak problema suchasnoho suspilstva / V.M. Shakhrai // Ukrainskyi sotsium. – № 2(25). – 2008. – S. 123–134.

Abstract. *The formation of civic competence of teachers is an integral part of their professional and personal development, an important condition for the formation of a civil society. The article examines the possibilities of the post-graduate education and adult education system for teachers to achieve a high level of civic culture, readiness to form the civic competence of student youth in educational institutions. In particular, the updated content model of professional development courses of the Institute of in-Service Training Borys Grinchenko Kyiv University is noted, in which content face-to-face and remote modules, aimed at increasing the level of civic competence of teachers and the implementation of the competence approach in the system of postgraduate education, modern forms of work with adults audience, use of modern techniques and interactive learning.*

Key words: *professional growth of a teacher, civic competence, civic maturity, civic culture, postgraduate education.*

Олексенко С.В.
Стаття надіслана: 12.09.2023 р.